

ISSN: 2587-2532 | e-ISSN: 2587-1862

<http://filistin.org>

FAD- Filistin Araştırmaları Dergisi Sayı: 5 (Yaz 2019)

BPS- Bulletin of Palestine Studies Issue: 5 (Summer 2019)

Başlık/ Title: Çarlık Rejimi Gölgesinde Rus Yahudileri: 1881-1882 Pogromları

Yazarlar/ Authors

Tuğba Köse

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-8390-7673>

Bu makaleye atıf için: Tuğba Köse, Çarlık Rejimi Gölgesinde Rus Yahudileri: 1881-1882 Pogromları, *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 5 (Yaz 2019): 33-58

To cite this article: Tuğba Köse, Çarlık Rejimi Gölgesinde Rus Yahudileri: 1881-1882 Pogromları, *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 5 (Yaz 2019): 33-58

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 13 Şubat 2019

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 27 Haziran 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran 2019

FAD- Filistin Araştırmaları Dergisi

BPS- Bulletin of Palestine Studies

Tarandığı Uluslararası İndexler/ Abstracting & Indexing

INDEX COPERNICUS | SCIENTIFIC INDEXING | CEEOL | DRJI | İSAM

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Yazar: Tuğba Köse*

Çarlık Rejimi Gölgesinde Rus Yahudileri: 1881-1882 Pogromları

Özet: XIX. yüzyılda Çarlık Rusya'sında siyasi ve ideolojik karmaşalar, toplumsal çatışmalar, ekonomik iktidarsızlık toplumun her kesiminde isyan ve çatışma ortamına dönüşmüştür. XIX. yüzyılda gayrı Rus milletinin siyasi, sosyal ve yaşamsal haklarının sınırlandırıldığı dönemde en büyük vahşete ve pogromlara Yahudi toplumu maruz kalmıştır. Yahudiler, uygulanan pogromlarla sadece devletin değil bütün etnik unsurların hedefi haline gelmiştir. Rusya'da Yahudi karşıtlığının ana gerekçesi dinsel ve kültürel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Kültürlerini ve dinlerini koruyan Yahudiler, Çarlık rejimi tarafından Ruslaştırma Politikası çerçevesinde her zaman tehdit unsuru olarak görülmüştür. 1881'de Rus Çarı II. Alexander'ın suikastla öldürülmesi sonucunda yetkililer Yahudilerin de bu olayda parmağı olduğu iddiasıyla halkı kışkırtmıştır. Öfkesi artan halk, ayırt etmeksizin bütün Yahudilere karşı şiddet ve zulüm eylemlerine girişmişlerdir. Pogromların hükümet kararıyla mı yoksa halkın tepkisiyle mi olduğu hala tartışılmaktadır. Bu tartışmalar neticesinde pogromların suçlusu olarak sadece halkı ya da hükümeti görmek oldukça zordur. Gerçek problemlerden dikkatleri dağıtmak için halkın kin ve öfkesini hükümetin desteklemesi ya da kışkırtması sonucunda pogrom dalgasının yaşanmasına sebep olduğu açıktır.

Anahtar Kelimeler: Pogrom, Devlet Destekli Katliam, Tepkinin Yönlendirilmesi, Yahudi, Rusya, Çar, 1881-1882.

The Russian Jews Under The Shadow of The Tsarist Regime:
The Pogroms Of 1881-1882

Abstract: In the 19th century, the political and ideological complexities social conflicts and economic impotence of the Tsarist Russia turned into a climate of rebellion and conflict in all parts of society. In the 19th century, during the period when the political, social and vital rights of the non- Russian nation was restricted, the Jewish community was exposed to the greatest brutality and pogroms. Jews have become the target of all ethnic elements, not only by the state, through the implementation of pogroms. The main rationale for anti-Semitism in Russia comes from religious and cultural differences. The Jews, who have preserved their culture and religion, have always been regarded as a threat by the Tsarist regime in the framework of the Russification Policy. In 1881, as a result of the assassination of the Russian Czar Alexander II, authorities have provoked the public with the allegation that the Jews had also involved in. The people, whose anger was increasing, started acts of massacres and cruelty against all the Jews. It is still controversial whether the pogroms are a government decision or a public reaction. As a result of these discussions, it is difficult to see the people or the government as guilty of the pogroms. It is clear that the public's hatred and anger has caused the pogrom wave as a result of the government's support or incitement to distract attention from the real problems.

Keywords: Pogrom, State-Sponsored Massacre, Diversion of Anger, Jewish, Russian, Tsar, 1881-1882.

---

* Doktora Öğrencisi, Tarih Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uludağ Üniversitesi, Bursa PhD. Student, History Program, Institute Of Social Science, Uludag University, Bursa, kosetugab61@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8390-7673>

Giriş

XIX. yüzyılda Avrupa ve Rusya'da başlayan milliyetçilik akımları, bir yandan yeni devletlerin siyasi birliğinin kurulmasında temel yapı taşı olurken diğer yandan çok uluslu imparatorlukların içerisindeki etnik grupların milli bağımsızlıklarını kazanma arzusunda baş etken olmuştur. Devletlerin etnik olarak millileştirildiği dönemde çıkan siyasi ve ekonomik krizlerde halkı oyalayacak ve dikkatini başka yöne çekecek sebeplerden biri de ülkede yaşayan etnik, dinsel ve kültürel farklılıkları bulunan etnik gruplar olmuştur. Almanya başta olmak üzere Avrupa lkelerinde ve Rusya'da Yahudi karşıtlığı hat safhadadır. Yahudiler buldukları ülkelerde nüfusları fazla olduğu ve ekonomik alanda ileri oldukları propagandası yapılarak ön plana ıkarılmıřtır¹.

Rusya'da uygulanan pogrom ve pogrom kurbanlarının sayısı için tutarsız istatistikler ve belirsiz kriterler verilmiřtir². Pogrom kelimesi birçok farklı anlam ve köken içerse de kesin olan "yıkım" kelimesinin karşılığı olmasıdır³. Rusya'da pogrom kelimesi ağdaş kelime anlamı olarak "savaşta, felakette veya huzursuzlukta toptan yıkım" olarak ifade edilmiştir.

¹ Rusya Devleti'nde yaşayan Yahudilerin tarihi ve 1881-82 pogromları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Simon Dubnow, *History of the Jews in Russia and Poland*, vol. I-III, trans. I. Friedlaender (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1916-1920); Yitzhak Arad, *The Holocaust in the Soviet Union* (ABD: University of Nebraska Press, 2009); John D. Klier, *Russians, Jews, and the Pogroms of 1881-1882* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995); Hans Rogger, *Jewish Policies and Right Wing Politics in Imperial Russia* (Berkeley-California: Stanford University Press: 1985); I. Michael Aronson, *Troubled Waters: The Origins of the Anti-Jewish Pogroms in Russia* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1990); Stephen M. Berk, *Year of Crisis, Year of Hope: Russian Jewry and the Pogroms of 1881-1882* (Westport, Conn.: Greenwood Press, 1985); *Pogroms: Anti-Jewish Violence in Modern Russian History*, ed. John D. Klier -Shlomo Lambroza (Cambridge-New York: Cambridge University Press, 1992); I. Michael Aronson, "Geographical and Socioeconomic Factors in the 1881 Anti-Jewish Pogroms in Russia," *The Russian Review* 39, no. 1 (1980): 18-31, I. Michael Aronson, "The Attitudes of Russian Officials in the 1880s Toward Jewish Assimilation and Emigration," *Slavic Review* 34, no. 1 (March, 1975): 1-18, Steven Cassedy, "Russian-Jewish Intellectuals Confront the Pogroms of 1881: The Example of 'Razsvet'," *The Jewish Quarterly Review* 84, no. 2/3 (October 1993-January 1994): 129-152, Omeljan Pritsak, "The Pogroms of 1881." *Harvard Ukrainian Studies* 11, no. 1/2 (June, 1987): 8-43, Hans Rogger, "Government, Jews, Peasants, and Land in Post-Emancipation Russia: Two Specters: Peasant Violence and Jewish Exploitation." *Cahiers du Monde Russe et Soviétique* 17, no. 2-3 (1976): 171-211.

² Pogrom kelimesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: John D. Klier, "The Pogrom Paradigm in Russian History, Pogroms," *Anti-Jewish Violence in Modern Russian History*, ed. John D. Klier ve Shlomo Lambroza (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 13.

³ Rus pogromları hakkında açıklama ve karşılaştırma için bkz: Heinz-Dietrich Löwe, "Pogroms in Russia: Explanations, Comparisons, Suggestions," *Jewish Social Studies*, New Series 11, no. 1 (Autumn, 2004): 16-24.

Bir evin yakılmasından bir şehrin yıkılmasına kadar her şeyi kapsamaktadır. Günümüzde kapsadığı temel anlam ise toplumsal huzursuzlukta, devletin kayıtsızlığı veya suç ortaklığıyla birlikte masum insanlara karşı acımasız güç kullanımına karşılık gelmektedir⁴. Çok uluslu yapısıyla Rusya İmparatorluğunda XIX. yüzyılda Rus milleti dışında hemen hemen her millete karşı baskıcı olunmuş ve asimile politikaları uygulanmıştır. Gayrı Rus olarak adlandırılan öteki milletlerden en çok baskı ve zulme uğrayanlardan biri de Yahudiler olmuştur. Rus yetkililer tarafından gizlice desteklenen ve kışkırtılan isyancı gruplar Yahudilere karşı pogromlar uygulamıştır. Sınırsız şiddet Rusya topraklarında virüs gibi her alanda yayılmış⁵ ve on binlerce Yahudi, Rus halkı tarafından işkenceyle katledilmiş; kalanlarının yaşam alanları ve hakları kısıtlanmıştır.

Rusya topraklarında bulunan gayrı Rus unsurlara karşı uygulanan baskı politikası sadece Yahudileri kapsamamıştır. Lehlilere karşı baskı arttırılmış, Leh milliyetçilerinin faaliyetini durdurmak için sıkı tedbirler alınmıştır. Leh asilzadelerine ait çiftlikler küçük bahaneler üretilerek zorla ellerinden alınmıştır. Ukraynalılar da şiddetli baskıya maruz kalmış, Ukraynaca konuşmak ve okumak yasaklanmıştır. Aynı zamanda Finlilerin de Ruslaştırılması için gerekli görülen tedbirler alınmıştır. Kafkasya Türk ve İslam toplumu ile Sibiryaya ve Türkistan (Orta Asya) Türkleri de en temel medenî ve sosyal haklarından mahrum edilmiştir. Kısaca Rusya'da farklı boyutlarda olsa da Ruslardan başka her millete çeşitli baskılar yapılarak coğrafya zindana çevrilmiştir⁶.

Bu çalışmada Rus Yahudileri tarihinde yeni bir döneme işaret eden siyasal ve toplumsal olaylar içinde 1881-1882 pogromları konu edilmiştir. Pogromların sebepleri, halkın olaya bakış açısı, yetkililerin tavrı, ne düzeyde görevlerini yerine getirdiği ya da getirmediği, soykırımla eşdeğer sayılabilecek düzeyde katliam içeren pogromların suçlusu kimdir sorularına cevap verilmeye çalışılmıştır. Daha sonrasında hala tartışılan pogromların kimin planladığı ve uygulayıcısının kim olduğu tartışmalarına ışık tutulmaya çalışılmıştır. Yahudi tarihinde kısa vadeli, kişisel veya küçük gruplar halinde devam eden göçün toplumsal ve kitlesel boyuta taşınmasını da pogromlarda yaşanan travmatik olaylar zinciri incelenmiştir.

---

⁴ Stefan Wiese, "'Spit Back with Bullets!' Emotions in Russia's Jewish Pogroms, 1881-1905," *Geschichte und Gesellschaft* 39, h. 4 (Oktober-Dezember, 2013): 473.

⁵ Nimet Kurat Akdes, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987), 361.

⁶ Akdes, *Rusya Tarihi*, 361.

1. 1881 Öncesi Rusya'da Yahudilerin Genel Durumu

XVIII. yüzyıl ortalarında Yahudiler dünyanın her yerine dağılmış vaziyetteydi, en büyük Yahudi nüfusu Polonya (Lehistan) Krallığı'nda yaşamaktaydı. Farklı kaynaklara göre burada yaklaşık 1 milyon Yahudi barınıyordu ve bu tarihlerde Polonya Krallığı'nın doğusunda yer alan Rusya İmparatorluğu'nda ise Yahudi nüfusu bulunmuyordu. 1772-1795 yıllarında kral ve aristokratlar arasında yaşanan iç savaş neticesinde Polonya Krallığı komşuları Rusya, Prusya ve Avusturya arasında bölünerek paylaşılmıştır. Rusya bu iç savaştan karlı çıkarak Ukrayna, Beyaz Rusya (Belarus), Litvanya ve Letonya'yı kendine ilhak etmiştir. Yahudileri sınırlarında dahi görmek istemeyen Rusya, Polonya Krallığı'nın paylaşılması neticesinde bir anda göz ardı edilemeyecek sayıda binlerce Yahudi'yi toprakları içerisinde bulmuştu. Nüfusu çok kalabalık olan ve yerel ve bölgesel ticarete söz sahibi olan Yahudiler, ekonomi alanındaki etkilerinden dolayı da sınır dışı tutulamazdı⁷.

Senatonun oybirliği ile aldığı kararda Yahudilerin ülkeye kabulünün Rusya'nın yararına olacağı görüşüne rağmen Rus halkının gerici kesimlerinin tepkisinden çekinilmiştir. 4 Aralık 1762'de İmparatoriçe II. Catherine tüm yabancılara seyahat etme özgürlüğü ve Rusya'ya yerleşme izni veren bir manifesto yayınlarken Yahudiler hariç diye parantez açmıştır⁸. Yahudilerin Rus topraklarında istedikleri yerde yaşamaları yasaktı ve yalnız izin verilen bölgelere yerleşebilirlerdi.

Bu şartlar altında Rus İmparatoriçe Büyük Catherine zamanında (1762-1796) tarafından 23 Aralık 1791'de Yerleşim Sınırı (Pale of Settlement) adı verilen Yahudilerin yaşayabileceği yerleşim sınırları belirlendi. Rusya XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğundan almış olduğu Güney Ukrayna, Karadeniz kıyıları ve Kırım yarımadası ve 1812 yılında Bükreş Anlaşması ile alınan Besarabya (bugünkü Moldova) bölgesi de Yerleşim Sınırı'na dâhil edilerek buralara Yahudiler yerleřtirilmiştir⁹. Rusya bu sayede Osmanlıdan aldığı seyrek nüfuslu sınır bölgelerine nüfus iskanı yaparak ülkenin iç kısımlarına Yahudilerin yerleşimini engellemiş, onları toplu halde kontrol altına tutmuş ve olası bir iç çatışmayı önlemiştir. Eski

⁷ Arad, *The Holocaust*, 3.

⁸ Simon Dubnow, *History of the Jews in Russia and Poland, From the Beginning until the Death of Alexander I (1825)*, vol. I, I. Friedlaender Trans. (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1916), 260, II. Catherine döneminde Yahudilerin hukuki durumları için bkz: John D. Klier, "The Ambiguous Legal Status of Russian Jewry in the Reign of Catherine II," *Slavic Review* 35, no. 3 (September, 1976): 504-517.

⁹ Arad, *The Holocaust*, 3.

Polonya'da "Yerleşim Sınırı" adı verilen yerleşmeler yoktu, sadece ayrıcalıklı olan Varşova dâhil birkaç kasabada Yahudilerin ikamet etmeleri yasaktı¹⁰.

Dünyanın her bölgesinde devletsiz millet topluluğu olarak varlığını içe kapalı yaşayarak devam ettiren Yahudilere karşı bitmek bilmeyen öfkenin temel sebebi dinsel kaynaklı olmuştur. Hristiyanlara göre Yahudiler Hz. İsa'yı tanımamış ve onun çarmıha gerilmesine sebep olmuştur. Yahudilere Hristiyanlığa geçme ve vaftiz olmak şartıyla toplumda kabul edilme şansı tanınmıştır. Dinlerine ve kültürlerine bağlılıkta ısrarcı olan Yahudiler, milliyetçiliğin arttığı XIX. yüzyılda yurtsuz millet olarak artık hiç bir toplum tarafından kabul görmemiştir¹¹.

Çar I. Alexander (1801-1825) Aralık 1802'de Yahudilerin durumunu incelemek için ve araştırmak için oluşturduğu komisyon, iki yıllık inceleme neticesinde Yahudileri asimile etmekten başka bir şey amaçlamayan düzenlemeleri Aralık 1804'de "Yahudi Kanunu/ Yönetmeliği" (Jewish Statute) adıyla yayınladı¹². Bu kanunlar çerçevesinde Yahudilere sosyal ve yaşamsal hakları verilmek yerine, olası bir iç çatışmayı önlemek, Ruslaştırma politikası çerçevesinde, geleneksel yapılarını değiştirmek ve Yahudiler aralarındaki kültürel bağı koparmak için daha kazançlı farklı iş alanlarına yönlendirildiler. Diğer yandan Çarlık rejimince Yahudi çocuklarının toplumsal uyum ve reform adı altında devlet okulları ve üniversitelerine zorla gönderilmesi kararı alınmıştır¹³. Yahudiler arasındaki bağı koparmak için zorla toplu olarak yaşadıkları köylerden çıkarma uygulamasına geçildi. Köylerden çıkarılan Yahudi kitleleri iki üç yıl boyunca yeni çalışma alanlarına ve yerleşim yerlerine ulaşmayı başaramamıştır. Yahudiler kitlesel olarak açlıktan ölme tehlikesi ile karşı karşıya kalınca sınır dışı etme girişimleri bir süre ertelenmiştir¹⁴. Yapılan uygulamalar sosyal hakların genişletilmesi olarak gösterilmek istense de de asıl amacın Yahudileri asimile ederek Rusya toplumu içinde eritmektir. Yüzyıllardır kapalı toplum olarak geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olan Yahudileri bu şekilde asimile etmenin imkânsız olduğu ilerleyen yıllarda anlaşılacaktır.

---

¹⁰ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. I, 268.

¹¹ Mim Kemal Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1881-1923)* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018), 31.

¹² Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. I, 342-45.

¹³ Arad, *The Holocaust*, 9.

¹⁴ Simon Dubnow, *History of the Jews in Russia and Poland, From the Death of Alexander I. until the Death of Alexander III. (1825-1894)*, vol. II, trans. I. Friedlaender (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1918), 19-20.

Rusya'daki Yahudi topluluğunun genel olarak nesiller boyu devam eden geleneksel dini yaşam tarzlarında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Yahudiler kırsal alanda yaşamış ve öteki kültürler, yaşam tarzları ile gelenekleri Yahudilere cazip gelmediğinden değişime direnç göstermiştir. Orta ve Batı Avrupa Yahudilerinin aksine, Rusya Yahudileri temasta oldukları diğer topluluk ya da milletlere karşı benliklerini korumuş ve onlara karşı kendilerini eksik görmemiş, aşığılık hissine kapılmamışlardır¹⁵. Avrupa'da özellikle Almanya'da Yahudiler siyaset içerisinde yer alarak bakanlık makamına kadar yükselmişlerdi. Avrupa Yahudilerinin çoğunluğu, Rus Yahudileri kadar giyim, sakal, inanış ve kültürlerine bağlı kalmamıştır. Az da olsa yaşadıkları topluma uyum sağlayarak farklılıklarının göze çarpmamasıyla kısmen rahat yaşamalarına olanak sağlanmıştır. Yahudiler de yaşadıkları toplumun kültürünü benimseme konusunda başarılı olarak ayrı bir millet olmadıklarını, toplumun bir parçası olduğu inancı hâkim olmuştur¹⁶. Zaman zaman Yahudiler kendilerini Rus toplumunun bir parçası olarak görmek istemelerine rağmen muhatapları aynı yaklaşıma sahip olmamıştır.

Çar I. Nicholas (1825-1855) döneminde¹⁷ Yahudi asimile politikasının bir devamı olarak çıkarılan kanunlardan biri de "Cantonist Kanunlar"¹⁸ (Cantonist Laws) olarak bilinen zorunlu askeri hizmet kanunudur. 26 Ağustos 1827'de çıkarılan kanunda 18-35 yaş arası Yahudi erkeklerin orduda 25 yıl hizmet zorunluğu getirilmiştir. Daha sonra Yahudilerin askeri şartlara alışık olmadıkları gerekçesi ile zorunlu askeri hizmet yaş sınırı 18'den 12'ye düşürülmüştür. "Cantonist Kanunlar" gereği askere alınan 70 bin gencin 50 bini 18 yaşından küçüktür¹⁹. 25 yıl zorunlu askerlik yapan genç Yahudi erkekler evlerine döndüğünde dil, din ve kültüründen uzaklaşacağı ve asimile olacağına inanılmıştır. Rus Ortodoks Kilisesi'nin himayesinde ve koşullarında askerlik hizmetlerinde fiziksel ve duygusal baskı ile gençlerin

---

¹⁵ Arad, *The Holocaust*, 8. Rus İmparatorluğu'nda kırsal alanda yaşayan Yahudilerin genel durumu hakkında ayrıntılı çalışma için bk; Judith Kalik, *Movable Inn: The Rural Jewish Population of Minsk Guberniya in 1793-1914* (Berlin: De Gruyter, 2018).

¹⁶ Öke, *Siyonizm ve Filistin*, 26.

¹⁷ Çar I. Nicholas döneminde Yahudi politikaları hakkında bkz: Michael Stanislawski, *Tsar Nicholas I and the Jews: The Transformation of Jewish Society in Russia, 1825-1855* (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1983).

¹⁸ Küçük acemilerin askerlik kurumuna cantonistler denir XVIII. Yüzyıl Prusya'da uygulanan işe alım bölgesinde kullanılan bir kelimedir. Rusya'da ise 1805'den itibaren "Cantonist" terimi askerden doğan bütün çocuklar için kullanılmış ve bu çocuklar zorunlu askerlikten sorumlu tutulmuştur. Yahudilerde ise bütün şartları sağlayan kişiler zorunlu olarak bu kanuna tabi tutulmuştur. Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 19.

¹⁹ Arad, *The Holocaust*, 4-5.

asimile edilerek onların birer Hristiyan'a dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Cantonistler içerisinde dinlerini değiştiren Yahudiler evlerine döndüklerinde kendi cemaatleri içerisinde aktif olarak çalışmak yerine Yahudi yaşam yerlerinden ayrılarak Hristiyan çevrelere katıldılar ve asimile oldular. Bu zorunlu asimilasyon politikası kişisel olmuş; toplumda büyük bir hareketlilik meydana getirmemiştir. Modernleşme ve sosyal hakları iyileştirme çabalarının sonucu olarak Yahudilere zulüm getiren Cantonist sistemi 26 Ağustos 1856'da yürürlükten kaldırıldı. 1874 yılında yapılan askeri reformda Yahudiler de dâhil bütün Rus gençleri için zorunlu askeri hizmeti 4 yıl olarak belirlenmiştir²⁰.

XVIII. ve XIX. yüzyılda söylenti ve iftira maksatlı ritüel cinayet iddiaları etkisini arttırmış ve genelde bütün suçlar için tam araştırma yapılmadan her daim Yahudiler suçlanmıştır. Yerleşim Sınırı dışındaki bir şehir olan Saratov'da sünnet yarası izi olan bir gencin cesedi kesin deliller bulunmasa da 2 yıllık soruşturma sonucunda suç Yahudilere yüklenmiştir²¹. Daha sonra 1859 yılında Yunan denizcileri tarafından yayılan hikayede Hristiyan gencin dini bir ritüel olarak öldürüldüğü iddiasıyla yeni bir pogrom düzenlenmiştir. 1871'de yine Yahudilerin, Ortodoks Paskalya arifesinde Rum Ortodoks Kilisesi ve mezarlığı hakkında olumsuz sözler söylediği yönünde söylentiler yayılınca şiddet olayları devam etmiştir. Bu şiddet olayları sadece Yunanlılar ile sınırlı kalmamıştır, toplumun diğer unsurları da şiddet olaylarında Yunanlıların yanında yer almıştır. Dinsel hassasiyetlerin iddia ve iftira sonucu yanlış bir şekilde pogroma dönüşmesi Odessa'da Yahudiler ile halk arasındaki ilişkilerin görüldüğü kadar istikrarlı ve güvenli olmadığını ortaya çıkarmıştır. Keza İmparatorluğun hemen hemen her bölgesinde durum bu vaziyetteydi. Ortodoks Paskalyası arifesinde başlayan isyan, yetkililerin sert önlemler almasıyla birkaç gün sonra bastırılmıştır²².

2. 1881-1882 Pogromlarında Yahudiler

Çarlık Rusya'sında, Yahudilerin % 94'ü, sadece özel bir izinle Batı ve Güneybatı Rusya ile Ukrayna da yaşamaktadır. Yerleşimin Sınırı Karadeniz'den Baltık Denizine kadar yaklaşık 386.000 mil karelik bir alanı kapsamaktadır. Yerleşim Sınırı'nda, Yahudi nüfusu 1800'de 1 milyon iken

---

²⁰ Arad, *The Holocaust*, 5.

²¹ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 150-152.

²² Robert Weinberg, "Visualizing Pogroms in Russian History," *Jewish History* 12, no. 2 (Fall, 1998): 75.

1880'de 4 milyona yükselmiştir. Kudüs'teki İbrani Üniversitesi'nden Profesör Roberto Bachi'ye göre; "Yahudi demografisinin çekirdeği olarak kabul edilen Doğu Avrupalı Yahudiler, XIX. yüzyılda her evli kadına düşen 7,5 doğurganlık oranıyla önemli bir nüfusun artışına ulaşmıştır"²³. 1881'de Avrupa'daki yaklaşık 8 milyon Yahudi'nin 5 milyonu Çarlık Rusya'sında yaşıyordu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda yaklaşık 2 milyon, Almanya'da yaklaşık 500 bin, Romanya'da 250 binden fazla Yahudi yaşamaktaydı²⁴. Rusya, Avusturya ve Doğu Prusya'daki Yahudi nüfusunun büyük bir kısmı, daha önce komşuları olup aralarında paylaştıkları Polonya Krallığı'nda yaşayan Polonyalı Yahudilerin torunları olduğu belirtilmelidir. XIX. yüzyılda başta Yahudi nüfusunun dâhil edilmesiyle Rusya'da nüfus, kültürel ve ekonomik olarak bir demografik devrim yaşanmıştır. Özellikle sağlık hizmetlerinin iyileşmesi ve eğitim standartlarında genel bir artışın etkisiyle nüfusta doğal bir büyüme yaşanmıştır²⁵.

1897'de yapılan genel nüfus sayımında ülke nüfusunun yüzde % 4'ünü oluşturan Yahudilerin sayısı yaklaşık 5,3 milyon olarak kaydedilmiştir. Rusya'da bulunan Yahudi nüfusunun hemen hemen % 94'ü, Rus İmparatorluğu'nun 25 batı vilayetini kapsayan Yerleşim Sınırı olarak bilinen sınırlı bir bölgede ikamet etmiştir. Yerleşim Sınırı'nda Yahudi nüfusu tipik olarak, küçük kasaba (shtetl) pazarlarından geçimini sağlıyordu. Yahudiler zayıf meslek sektörlerinde uzmanlaşmış ve nüfus olarak üçte biri çiftçilik, üçte biri imalat, diğer üçte biri ise ticaret ile zanaatla ilgilenmiştir²⁶.

Çar II. Alexander (1855-1881) döneminde²⁷ zulüm, baskı ve gerici politikaları ülkede huzursuzluk ve şiddetin artmasına neden oldu ve 1 Mart 1881'de devrimci örgüt üyeleri tarafından suikastla öldürüldü. Rus köylülerini kişisel kölelikten çıkaran Çar, aynı köylüleri siyasi kölelik ve polis zulmüne maruz bırakmanın bedelini hayatıyla ödemiştir²⁸.

---

²³ Josph Edelman, "The Centenary of Jewish Immigration to the United States: 1881-1981," *Judaism* 32, no. 2 (Spring, 1983): 216, XIX. yüzyılda pogromlar hemen hemen bütün Doğu Avrupa'da uygulanmıştır. Jonathan Dekel-Chen, David Gaunt, Natan M. Meir, Israel Bartal, ed., *Anti-Jewish Violence: Rethinking the Pogrom in East European History* (Bloomington: Indiana University Press, 2011).

²⁴ Edelman, "Jewish Immigration to the United States," 217.

²⁵ Arad, *The Holocaust*, 4.

²⁶ Yannay Spitzer, "Pogroms Networks and Migration: The Jewish Migration from the Russian Empire to the United States 1881-1914," *Brown University* (29 May 2015): 7, [url:https://yannayspitzer.files.wordpress.com/2014/11/spitzer_pogromsnetworksmigration_150_529.pdf](https://yannayspitzer.files.wordpress.com/2014/11/spitzer_pogromsnetworksmigration_150_529.pdf), erişim: 21.01.2019.

²⁷ Çar II. Alexander döneminde Yahudiler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: John D. Klier, *Imperial Russia's Jewish Question, 1855-188* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995).

²⁸ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 243.

Komplocular arasında bir Yahudi'nin de olduğu iddiası Mart ayında Rus sağı basında yoğun bir Yahudi karşıtı kampanyaya dönüştürülmüştür²⁹. Diğer yandan 1 Eylül 1881'de "Halkın İradesi" (People's Will, Narodnaia Volia) komitesi adına yayınlanan bildiride Ukrayna halkının direnişi övülmüş ve mücadelenin yalnızca Yahudilere karşı değil tüm toprak sahiplerine ve Çar'a karşı olduğu yönünde yayınlara başlanmıştır. Daha sonra bu bildirin Yürütme Komite yetkilisinin izni olmadan bir antisemitik eyleminin eseri olduğu iddia edilse de fitne ateşi yanmaya başlamıştır³⁰. Hükümet yetkilileri ise Yahudilerin Rusya'da yayılan devrimci dalgalara önderlik ettiği ve Çar II. Alexander suikastından sorumlu olduğu söylentilerini yaymıştır. Pogromlar 15 Nisan 1881'de Yelizavetgrad (Bugünkü Ukrayna) başlamış, aynı zamanda Kiev, Odessa, Ukrayna'daki diğer şehirlere ve Rusya'nın çeşitli yerlerine yayılmıştır. 1881 pogromları yaklaşık olarak 215 Yahudi topluluğunu etkilemiştir. Şiddet eylemleri başta Ukrayna olmak üzere birçok bölgede 1884'e kadar devam etmiştir³¹.

Katiller yakalanıp asıldıkları halde yeni kral III. Alexander (1881-1894) hükümetinin kışkırtmasıyla günah keçisi sayılan Yahudilere tepkinin yönlendirilmesi amacı ile karşı toplumun antisemitizm duygularından faydalanılmıştır³². Rus toplumu Yahudilere karşı kışkırtılmaya hazırды. Öfkelerinin temeli tarihi efsaneler yaygın olup Yahudilerin ayinlerde insan kanı akıttığı, sihirle uğraştığı ve iğneli fiçılar kullandığı gibi inançlar hâkimdir. Bu önyargılı bakış yalnız Rus toplumunda değil benzer şekilde dünyanın hemen hemen her ülkesinde dini, dili, kültürü ve ırkı farklı olan topluluklara karşı abartılı hurafeler üzerinden propaganda yapılarak Yahudilere karşı kışkırtılmasına yol açabilmiştir. Diğer yönden Çar ise Panslavizm politikasıyla Ruslaştırma emellerini dindar Yahudiler üzerinde gerçekleştiremiyordu³³. Halk arasında tarihsel yanlış inanış ve hurafeler, çarlık rejiminin gayrı Rus unsurlarını slavlaştırma istekleri, bütün Rus coğrafyasında Yahudiler hedef alan toplu zulüm noktasına gelmiştir.

Yahudilerin sevilme hatta nefret edilme sebepleri tarihsel olarak çok eskiye ve derine dayanmaktadır. Bu sebeplerin başlıca şunlardır: i. Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinde Yahudilerin suçu olduğu; ii. Dini ayinlerinde insan ve özellikle çocuk öldürdükleri iddiası (Kan İftirası); iii. Sihir ve büyü

²⁹ Pritsak, "The Pogroms of 1881," 10.

³⁰ Cassedy, "The Example of 2Razsvet," 137-138.

³¹ Arad, *The Holocaust*, 6; Yahudi asimilasyonunu ve göçlerde Rus yetkililerin etkisi için bkz: I. Michael Aronson, "The Attitudes of Russian Officials in the 1880s Toward Jewish Assimilation and Emigration." *Slavic Review* 34, no. 1 (March, 1975): 1-18.

³² Edelman, "Jewish Immigration to the United States," 215.

³³ Öke, *Siyonizm ve Filistin*, 36-37.

işleriyle ilgilendikleri iddiası; iv. Kendi içine kapalı kültürlerinde ısrarla devam etmeleri ve değişime kapalı olmaları; v. Giyim-kuşamdaki farklılıkları, uzun sakalları, siyah cübbeleri ve şapkaları... ; vi. Ticaret, tarım, taverna ve eğlence gibi sektörlerde Yahudilerin baskın olması ve zenginliklerin göze çarpması; vii. Kendi topluluk grupları içinde bağımsız yaşamaları ve topluma uyum sağlamamaları; viii. Askerlik görevinden kaçmaları; ix. Rusya'da yaşanılan her huzursuzluk ve hkmete karşı eylemlerde kitlelerin Yahudilere karşı yönlendirilmesi; x. Devletleri ve destekçileri olmadığından sürekli olarak iftiraya ve baskıya maruz kalmaları.

Rusya'daki hayat, ar II. Alexander suikastının ardından 15 Nisan 1881'de Yelizavetgrad'da başlayan ilk büyük ölçekli pogrom Yahudiler için tehlikeli yılların habercisi olmuştur. Pogromlar hükümet, aristokrat ve bürokratik çevrelerin uğradığı suikast korkusundan ziyade ekonomi ve siyasi çöküşe doğru giden süreçte imparatorluğun ruh halini yansıtılmaktadır. Bu korku ve huzursuzluğun sonucu ortaya çıkan tepki, yıllardır istenmeyen ve zulüm edilen İmparatorluğun bir türlü asimile edilmemiş Yahudi nüfusuna ynelmiřtir³⁴. 1881 pogromları, bilindiği gibi ar II. Alexander suikastından birkaç ay sonra Rusya'nın Güneybatı (Ukrayna) bölgelerinde başlamıştır. Rusya'da genel olarak Yahudilere karşı düşmanlık beslense de Polonya toplumunun çoğunda pogromların uygulanmasına karşı halkta bir ilgisizlik vardı, onlara göre Yahudiler aralarında büyük sorunlar yoktur³⁵. 1881 ve muadil isyanlar Yahudilerde laik aydınlanma ve asimile olunarak kurtuluş beklentilerini ortadan kaldırmış ve Yahudi milliyetçiliği ile Siyonizm'in gelişmesine zemin hazırlamıřtır³⁶.

1881 yılında başlayan pogrom dalgası birçok yerleşim yerini etkilemiştir. Bunlardan 15 Nisan 1881'deki Yelizavetgrad, 23 Nisan 1881'de Kiev ve 29 Mart 1882'de Balta'da uygulanan pogromlar birçok ortak noktasiyla ilginçtir. Pogromların tamamen kendiliğinden ortaya çıkmış ya da sadece resmi kurumlar tarafından önceden organize edilmiş değildi. Pogromdan önce söylentiler yayılmış, Yahudilere karşı genellikle katliam gerçekleştirilmiştir. Tarihten acı tecrübeler yaşamış ve gelecekteki tehlikenin farkında olan Yahudiler, yetkililerden yardım ve koruma talebinde bulunmuştur.

³⁴ Mark S. Simpson, "The 'Svyaschonnaya Druzhina2 and Jewish Persecution in Tsarist Russia,'" *New Zealand Slavonic Journal*, no. 2 (1978): 17.

³⁵ Weeks, Theodor R., "Russians, Jews, and Poles: Russification and Antisemitism 1881-1914," *Quest. Issues in Contemporary Jewish History*, no. 3 (July 2012) url: www.quest-cdecjournal.it/focus.php?issue=3&id=308, erişim: 09.12.2018.

³⁶ Aronson, "Geographical and Socioeconomic Factors in the 1881," 18.

Yetkililer ise cevap olarak hayli şaşkırtıcı bir şekilde gerekli güvenlik tedbirinin alınmış olduğunu söylemişlerdir³⁷. Yaşanan olaylar tam tersini göstermiştir. Örneğin, isyancı liderler, Yahudilerin tutmuş olduğu salona sarhoş bir Rus yollamış, bu nahoş durum karşısında sarhoş Rus'un dışarı çıkarılması sonucu dışarıda bekleyen kalabalık Rus grubu "Yahudiler Rusları dövüyor" diye bağırınca, öfkeli kalabalık Yahudilere saldırmıştır³⁸. Yahudilerin sosyal durumlarından dolayı benzeri olaylar hemen hemen her yerde yaşanmıştır. Yahudiler buldukları bölgelerin azınlıkla arazi kiracısı konumunda iken çoğunlukla dükkân ya da meyhane sahipleri ve dolayısıyla para, mal ile haberleşme araçlarının merkezi konumundalardı. Yelizavetgrad'ın içinde bulunduğu Kherson vilayetinin kentsel yerleşimlerinde Yahudiler tüm tavernaların yaklaşık olarak %90'una sahip olup ticaretin %78'ine hakimlerdi. Bu sosyoekonomik ilişkiler Yahudi karşıtı grupların harekete geçmesi için yeterli motivasyonu sağlamıştır³⁹.

Rus halkının baskıcı ve otokratik rejime karşı artan isyan ve muhalefetinin sonucunda yetkililer kitlelerin dikkatini başka yöne çekmek için hedef tahtasına halk tarafından da pek sevilmeyen Yahudileri yerleştirdiler. Öfkesi artan ve kontrol edilemeyen halk, Yahudilere karşı bir dizi zulümlere başlayacaktır. Halkın dikkatini Yahudilerin üzerine çeken yetkililer, gerici örgütler ve gizli polisler tarafından da bir pogrom dalgası oluşturulmuştur⁴⁰. Pogrom dalgaları kendiliğinden rastgele yayılmamıştır. İlk olarak Yelizavetgrad'da patlak vermiş olması tesadüfi bir olay değildir. Yelizavetgrad farklı etnik kökende birçok insan barınmaktadır ve en kalabalık grup Yahudilerdir. Yelizavetgrad'daki Yahudi nüfusu barındıran bölgeler ile diğer Yahudi merkezleri arasında demiryolu bağlantısı mevcut olduğundan pogromun başlangıç noktası olarak hesaplanmış olması yüksek ihtimaldir⁴¹. Yelizavetgrad'da 1881'de 63 bin kişilik nüfus içinde 13 bin Yahudi bulunuyordu. Başlangıçta katliamı birkaç düzine adam başlatmış olsa da daha sonraki aşamalarda isyancıların sayısı bir kaç bine kadar yükselmiş olmasına rağmen hala bu sayı nüfusa kıyasla küçük bir orandır⁴². Olayların patlak verdiği 1881 yılında şehrin sadece %55 sakini bura gümliydu. Geri kalanlardan % 25-30 ise Orta Rusya ve Ukrayna'dan gelen göçmenlerdi⁴³. Patlak veren pogromlar Rus Yahudilerinin bundan böyle

³⁷ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 18.

³⁸ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 250.

³⁹ Wiese, "Spit Back with Bullets!," 481.

⁴⁰ Arad, *The Holocaust*, 5.

⁴¹ Pritsak, "The Pogroms of 1881," 10.

⁴² Wiese, "Spit Back with Bullets!," 478.

⁴³ Pritsak, "The Pogroms of 1881," 17.

sürekli güvenlik korku içinde yaşamalarına ve katliamın bölgeden bölgeye yayılma hızı, şiddeti ve hasarın büyüklüğü Yahudilerin yaşadığı her yerde patlayabileceği endişesini körüklemiştir⁴⁴.

Şiddet olayları patlak vermeden önce, Yelizavetgrad'da yerel bir polis komiseri yüksek rütbeli St. Petersburg bürokrati tarafından ziyaret edilmiştir. Komiser tarafından olası pogrom durumunda saygın nüfusun güvenliğine garanti vermiş ve şiddet olaylarına karşı her türlü sorumluluğu açıkça kabul etmiştir. Katliam gerçekleştiği vakit, her şeyin St. Petersburg'da insanların öfkesinin beklenmedik patlamaları olduğunu söylemiştir. Ancak böyle bir şiddet, Yahudileri polisin ihmalkâr davranışlarına ve antisemitistlerin merhametlerine bırakılmaması gerektiğini açıkça ortaya koymuştur.

Aslında pogrom tam olarak bu amaçla Yelizavetgrad'a gönderilen bir grup genç erkek tarafından organize ve formüle edilmiştir. Ancak bu adamların ve eylemlerinin nihai sorumluluğu Çar'a ve onun yakın çevresine ait olduğu düşünülürken aslında hükümet dışında örgütlenmiş bir grup olduğu anlaşılmaktadır⁴⁵. Askerlerin küçük çaplı yağmacılara ateş açtığı Kiev pogromu dışında, yerel makamlar ayaklanmalarda olaylar öncesi gerekli önlemleri almadığı ve müdahalede bulunmadığı görülmüştür. Kiev'deki Avusturya-Macaristan konsolosunun da belirttiği gibi polisin ve yetkililerin bütün davranışları ile hareketleri incelendiğinde Yahudilerin suiistimal edildiği sonucu ortaya çıkmıştır. Yerel makamların tutumu yalnızca yönetici grupların değil ülkenin üst kademelerinde iç içe geçmiş görevi kötüye kullanma ve suiistimal zincirine işaret etmektedir⁴⁶.

III. Alexander yönetimindeki Yahudi karşıtı politikalar diğerlerinden farklı boyutta olmuştur. Önceki çarlar döneminde eğitimli, zengin, asker ve zanaatkâr olarak hizmet etmek isteyen yararlı Yahudiler ve Ruslarla bütünleşmek isteyen Yahudilere karşı daha esnek davranılmış, ağır zulümler uygulanmamıştır. Ancak şimdi yararlı Yahudiler dahi hemen hemen bütün Yahudiler pogroma tabi tutulmuştur⁴⁷. III. Alexander'ın dediği gibi, "Sadece Rus ve ulusal olan dışında bir başka politikamız olamaz" ifadesiyle aslında sadece Yahudiler için değil milli ulus dışında bütün topluluklara karşı baskıcı ve asimile politikası amaçlanmıştır. Ülkeyi kuşatmakta olan bütün sorunların büyük ölçüde sorumlusunun Yahudiler

⁴⁴ Cassedy, "The Example of 'Razsvet'," 130.

⁴⁵ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 19.

⁴⁶ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 255-256.

⁴⁷ Brian Horowitz, *Russian Idea Jewish Presence: Essays on Russian-Jewish Intellectual Life* (Boston: Academic Studies Press, 2013), 113.

olduğu ima edilmeye başlanmıştır. Halk iradesinin temsilcileri bile yeni zulüm ruhuna boyun eğdiler ve Yahudi karşıtı ifadeleri propaganda olarak kullandılar. Kuşkusuz belirsizlikle kuşatılmış çarlık rejimine karşı hayal kırıklığı ve öfke içindeki üst düzey bürokrat, iyi şekilde eğitilmemiş şehirli, bağnaz köylünün başvuracağı ilk yol antisemitik hareketler olmuştur. Diğer yandan kozmopolit aristokrasi ve köylüler de din eğitimi, cehalet, sınıf önyargıları ile propaganda etkisini rahatlıkla gösterebiliyordu. Kısaca İmparatorlukta toplumun her kesimden insanlar belirsizlik, yoksulluk ve siyasi çalkantılar için öfkelerini kusabileceği bir hedefe yönelmeye hazırды. Çoğunlukla Yerleşim Sınırı'nda yaşayan Yahudilerin kendilerini koruyabilmeleri için herhangi bir savunma mekanizmaları yoktur. Yahudiler, halkın gözünde militarist ve ulusal yapıda bir Rus İmparatorluğu oluşturmada engel olarak görülmüştür⁴⁸.

Yelizavetgrad'da galeyana gelen halk şehrin her tarafında şiddet olaylarına karıştı. Kâtipler, garsonlar, gündelik işçiler, zanaatkârlar, şoförler hatta askerler de öfkelenerek bu harekete katıldılar. Şehir olağanüstü bir manzaraya şahitlik etti; evlerden atılan eşyalar, kırılan pencere ve kapılar, öfkeli kalabalığın yağmaladığı iş yerleri, yakılan depolar, akşama doğru yan komşu köylerden isyana katılmak için akın akın gelen insanların çılgınlığı ve bu tabloya son dokunuşu yapan Yahudi olmayan yerel insanların kayıtsız kalışı olmuştur. Düzeni korumak için çağırılan askerlerin kesin talimat gelmeden müdahalede bulunmamış olması, askerlerin gözü önünde olayların çığırından çıkmasına sebep olmuştur⁴⁹. Yelizavetgrad ve diğer yerlerde tutuklanan isyancılar ilgili resmi veriler çok eksiktir. Tutuklanan 607 isyan şüphelisinden sadece 498'in sosyal statüsü ve yalnız 363'ünün meslek grubu kayıt edilmiştir. Ayrıca resmi istatistiklerde başkentten gelen gençler hakkında hiçbir şey bulunmuyordu⁵⁰.

Çarlık rejimini savunanlar ve isyancılara karşı mücadele eden devlet yetkililerin Mart 1881'de gizlice kurmuş olduğu Svyaschennaya Druzhina (Kutsal Birlik, The Sacred League) gibi yapılar olaylarda büyük rol oynamıştır. Yetkililerin gizli örgütlenmeleri, teröristlerle ve kamu düzeni düşmanları ile mücadele için oluşturulmuştur. Pogromların Güney Rusya'nın birçok yerinde aynı anda çıkması ve benzer sebeplerle rutin olayların ardından patlak vermesi bu tarz gizli yapılanmaların teşkilatlı ellerin işi olduğunu göstermiştir⁵¹.

⁴⁸ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 18.

⁴⁹ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 251.

⁵⁰ Pritsak, "The Pogroms of 1881," 23.

⁵¹ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 248.

Yelizavetgrad benzeri olaylar 23 Nisan 1881'de Kiev'de başlamış, General V.D. Novitsky tarafından Kiev Valisi A.P. Drenteln'in omuzlarına pogromun sorumluluğu yüklenmişti. Svyaschennaya Druzhina⁵² örgütünün gizli üyelerinden olan Drenteln'in kalbinin derinlerinde Yahudilerden nefret ettiği ve Yahudilerin depolarını yağmalayan isyancılara zgr ortam sağlayarak müdahalede bulunmadığı kayıtlara geçmiştir. Gerçekten de Drenteln'in komutasındaki askerler sadece pogromların ilerlemesine göz yummakla kalmamış, isyancılar tarafında aktif faaliyetlere de girişmiştir. Yetkililerin müdahale etmemesinden ötürü Kiev pogromu neredeyse tüm Yahudi yaşam alanlarını yok etmiřtir⁵³. Kiev pogromlarında şiddete maruz kalan görgü tanıklarının ifadeleri dehşet vericidir. Yetkililerin ihmalkrlığı isyancıları daha da cesaretlendirmiş ve saldırganlar önüne gelen her şeyi yakıp yıkmıřtır⁵⁴. Drenteln, kendisine yöneltilen pogromlara ve radikal isyancılara rehberlik ettiği yönündeki suçlamaları kabul etmemiştir. Drenteln'e göre, pogromlarda dinsel kökenli düşmanlık rol oynamış olabilir ama diğer meslektaşlarıyla aynı fikirde olduğu söyleyerek Yahudilerin kasaba ve köylerde, tüm ticaret dallarında yaptığını sömürünün, ekonomide yükselerek iş ve tarım sektöründe kriz çıkmasının, köylü Rusları smrmesinin ve Mart trajedisinin de bardağı taşıran son damla olduğu gerekçesiyle isyanların çıktığını savunmaktadır⁵⁵.

1881 pogromların en vahşi olanı ise 29 Mart 1882'de Podolya'daki Balta şehrinde yaşanmıştır. İsyanın ilk günlerinde sayıca fazla olan Yahudiler, isyancıları püskürtmeyi başarmış ve yerel yangın sığınağına sığınmıştır. Polis ve ordunun gelmesiyle birlikte cesaretlenen isyancılar tekrar sokaklara çıkmaya başlamıştır. Ertesi sabah 500 kişilik köylü bir grup ortaya çıkarak bölge sakinleriyle birlikte tekrar saldırıya geçmiştir. Olaylardan endişelene bazı yerel tabur subayları ve Piskopos Radzionovskiy tarafından isyan kontrol altına alınmıştır. Fakat polis komiseri, askeri komutan ve bölge polis yetkilisinin gelmesiyle isyancıların serbestliği artmış ve neticesinde olaylar büyümüştür. İsyancılar bir iki dkknnı yağmaladıktan sonra Yahudilere karşı tecavüz, işkence eylemleri içine girerek büyük bir toplumsal travmaya sebep olmuřlardır⁵⁶.

---

⁵² Svyaschonnaya Druzhina örgütünün pogromlara etkisi ve işleyiş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Simpson, Mark S. "The "Svyaschonnaya Druzhina" and Jewish Persecution in Tsarist Russia," *New Zealand Slavonic Journal*, no. 2 (1978): 17-26.

⁵³ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 20.

⁵⁴ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 252-253.

⁵⁵ Rogger, "Government, Jews, Peasants," 172.

⁵⁶ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 21.

Çar II. Alexander'ın suikastını izleyen 1881 krizi ve gerici oğlu Çar III. Alexander'ın saltanat dönemleri, Yahudi tarihinde genellikle bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Rusya'da Siyonizm ve devrimci sosyalizm gibi yeni politik ideolojilerin ortaya çıkmasına, deniz aşırı kitlesel göçün başlamasına sebep olmuştur⁵⁷. Yahudi karşıtı çete şiddeti ile o yıl Güney Yelizavetgrad kentinde patlak verdi ve ardından Rusya ve güneybatıdaki diğer birçok kasabaya yayıldı. Bunu 3 Mayıs 1882 tarihli meşhur "Mayıs Kanunları" (May Laws) ve Rus Yahudilerinin ikamet, siyasal temsil, meslek ve eğitim gibi hakları kısıtlayan bir dizi Yahudi karşıtı yasalar izlemiştir⁵⁸. Rus hükümetinin hazırladığı yeni kurallar listesine göre; Yahudileri artık kasabaların ve şehirlerin dışına yerleşemeyecek, şehir ve kasaba dışından gelen Yahudiler taşınmaz mal ve eşya satın alamayacaktır. Aynı zamanda Yahudilerin pazar günleri ve Hristiyan bayramlarında çalışması da yasaklanmıştır⁵⁹. Diğer yandan kamu hizmetinde Yahudilerin istihdamında kısıtlamalar yapılmış ve ordu subayı olmaları yasaklanmıştır. Okul ve üniversite gibi kurumlara kabul edilen Yahudi sayısına sınırlama getirilmiştir. 1891 yılında Çar II. Alexander tarafından Moskova'ya yerleşmelerine izin verilen yaklaşık 20 bin Yahudi Moskova'dan kovulmuştur. Moskova nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Yahudilerin kovulma amacı ise Yahudileri kutsal başkentten tahliye etmektir⁶⁰.

Son Rus Çar'ı II. Nicholas da (1894-1917) etrafındaki gerici çevrelerin etkisi altında girmiştir. Çar'ın egemenliğine karşı huzursuzluk ve muhalefet artmış, liberal ve devrimci gruplar hükümetin reform yapması için baskı yapmıştır. Çar tarafından dönemin olaylarının tetikçisi olarak tanınmış diplomat Nicholas Pavlovich Ignatyev İçişleri Bakanlığı'na getirilmiştir. Ignatyev her zaman panslavizm politikasını desteklemekle tanınmış, iç politikada diplomatik entrikalar kurarak "Yalanların Babası" lakabıyla anılmıştır. II. Nicholas da selefleri gibi Rusya halkın yoksulluğunun, zayıflığının ve huzursuzluğunun kaynağı olarak Yahudileri göstermiştir. Hükümete karşı olan şiddet ve isyancı kitleleri, Yahudi karşıtı propaganda ve şiddete dönüştürmek hükümetlerin resmi politikası haline gelmiştir⁶¹. Ünlü bilim adamı John D. Klier'in "Uygulanan kitlesel hareketliliği, fiziksel ve yasama pogrom sonuçları ile ilişkilendiren ders kitabı bulmak zordur"

---

⁵⁷ Baskı ve zulümler neticesinde Rusya'da yaşanan kitlesel göçler için bkz: Lloyd P. Gartner, "The Great Jewish Migration 1881-1914: Myths and Realities," *Shofar* 4, no. 2 (Winter, 1986): 12-21.

⁵⁸ Spitzer, "Pogroms Networks and Migration," 8.

⁵⁹ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 312.

⁶⁰ Arad, *The Holocaust*, 6.

⁶¹ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 259.

ifadesinde de görüldüğü üzere yaşanan zulüm ve şiddet olaylarının göçe olan etkisi ortadadır⁶².

Dubnow'a göre, İçişleri Bakanı Ignatiev Mayıs 1882 ofisinden aydırıldıktan sonra Yahudi göçü için söz vermiştir. Bu fikirler 1880'li yılların sonlarına doğru tekrar ilgi görmeye başlamıştır. 1888 ve 1890'da Podolya ve Kiev valileri üstlerine ilettikleri notta "Yahudi proletaryasının monarşiden kaldırılmasının çok arzu edildiği" belirtilmiştir. III. Alexander'ın karşı cevabında "hatta çok yararlı olduğu" görüşüyle Yahudiler ülkede istenmemiş ve göç için zorlanmıştır. 1880'li yıllarda Yahudilerin Rusya'dan ayrılmasının isteğe bağlı iken, Rus hükümeti 1890'lı yıllarda gerçek yüzünü ortaya çıkartarak Yahudilerin ülkeden çıkması için kamu yaptırımı uygulamıştır⁶³. Başarıya ulasan pogromlar neticesinde binlerce Yahudi ülkeyi toplu olarak terk etmiştir. 1881-1882 pogromları neticesinde Rusya'dan ilk toplu göç harekâtı olarak adlandırılan Aliya (1882-1903) yaşanmıştır. Büyük göç hareketleri köklü Yahudi topluluklarının dağılması ya da ortadan kalkmasına neden olmuştur. Rusya ve doğu Avrupa Yahudi nüfusunun yoğunluk merkezi her ikisi de göçmen ülkesi olan ABD'ye ve arkasından eski Filistin toprakları olan İsrail'e kaymıştır. Özellikle Osmanlı Devleti sınırları içindeki Filistin topraklarına yapılan gayri resmi göç Kudüs ve çevresinde kurulmak istenen İsrail Devleti için temel oluşturacaktır. Zulüm ve pogromların altında yıllarca baskı gören Yahudi halkı için göç, dünya Yahudi toplumuna anlam ve ilham veren bir simge haline gelmiştir⁶⁴.

3. Pogrom: Sivil İsyân-Resmi Politika mı?

Pogrom kararlarının alınması ve uygulama safhasında yaşanan katliam büyük ve vicdani olarak kaldırılamayacak kadar ağırdır. Her günahın bir sahibi olduğu gibi pogromlarında bir günah keçisine ihtiyaç duyulmuştur. Resmi politika olarak mı, yoksa kendiliğinden tarihi süreç içinde halkın vermiş olduğu öfke tepkisi olarak mı doğduğu hala tartışılmaktadır. Genel kanı pogromların bizzat Çar ya da devlet meclisinde yasa ile çıkmadığı, yıllardır süre gelen kin ve öfke sonucu Yahudilerin günah keçisi kabul edilmesi sonucu patladığıdır.

Profesör Hans Rogger; "St. Petersburg ve Moskova'dan gelerek Ukrayna şehir ve kasabalarında ortaya çıkan, pogromun çirkin yüzünü gösteren genç adamlar kimlerdi?" sorusuna cevap aramıştır. Hastalıklı ve bulaşıcı isyanın

---

⁶² Spitzer, "Pogroms Networks and Migration," 9.

⁶³ Aronson, "Assimilation and Emigration," 6.

⁶⁴ Edelman, "Jewish Immigration to the United States," 218.

nasıl başladığı, ne derecede kendiliğinden geliştiği, kimler tarafından organize edildiği, devlet mi halk mı yoksa her ikisinin bir karışımı olduğu, varsa organizatörlerin kimler olduğu gibi konuların hala bir soru işareti olarak kaldığını belirtmiştir. Profesör Rogger gibi tarihçiler arasında oluşan fikre göre, 1881 pogromlarının hükümetin kendisi ya da hükümet içindeki bazı unsurlar tarafından bir noktaya kadar planlanmış ve desteklenmiş olduğudur⁶⁵.

III. Alexander'ın eline Herson Eyaleti'nde 5 Nisan 1882'de yaşanan şiddet olayları için rapor ulaştığında "Umarım buralardaki olaylar yakında durur" diye temennide bulunmuştur. Kiev Valisi General Drenteln'in raporunda bir subayın isyancıları kışkırttığı belirtilmiş ve Çar bu isyanın Yahudiler üzerinde halkın doğal tepkisi sonucu olduğunu söylemiştir. Yine Çar'ın Mayıs Kanunları ve pogromlara verdiği tepki, Hristiyan nüfusunu yıllardır istismar eden Yahudilerin ruhları üzerinde günahlarının yandığını ifade etmiştir. Çar'a göre bu öfkesinin kaynağı din hassasiyetinden, kültürel farklılıktan ve askerlik yapmaktan kaçmalarından kaynaklanmaktadır. Bütün bu olumsuz düşüncelere ek olarak sivil şiddet ve eylemlerin resmi olarak planladığı kanısına kesin olarak varılamaz⁶⁶. Polis ve askerler bazen pogromlara aktif olarak katıldığından emin olunsa da pogrom kurbanlarına uygulanan kötü muamele ve resmi kayıtsızlık planlı hükümet politikaları olduğunu kanıtlamaz. Geç İmparatorluk Rusya'sı 1881-1882 pogromları ve ardılları Yahudi karşıtı şiddetin ilk büyük dalgası, çarlık toplumunda Yahudilere karşı şiddete yol açan bir dizi zorluğun ve baskının sonuçları olarak anlaşılmalıdır⁶⁷.

Üst düzey yetkililer gelen pogrom haberlerini büyük ölçüde göz ardı ederek olaylara tepkisiz kalmıştır. N. P. Ignatev göre; "Ülkede Hristiyan nüfus için zararlı olan Yahudilerin ekonomik faaliyetleri, etnik inzivaları, dini fanatizmi ve son 20 yıldır hükümet tarafından desteklenmeleri neredeyse yerli halk sakinleri ile eşit konuma gelmeleri şiddetle karşılanmıştır. Hükümet Yahudiler için elinden geleni yapmasına rağmen, Yahudilerin kapalılığı, yerli halk ile anormal ilişkileri sonucu olaylar başlamıştır." Son 20 yılda Yahudiler ticaret ve üretimi artırıp mülk satın alma, aralarında dayanışma yapmaları, yerel halkı her türlü sömürmeleri şiddet eylemlerinin başlangıcı olduğu düşünülmüştür⁶⁸. Pogromlar devrimci sosyalistler tarafından kışkırtılmamış, yıllardır Yahudi sömürüsüne karşı

---

⁶⁵ Aronson, "Assimilation and Emigration," 18.

⁶⁶ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 22.

⁶⁷ Weinberg, "Visualizing Pogroms," 72.

⁶⁸ Rogger, "Government, Jews, Peasants," 173.

köylü Rusların kendiliğinden gelişen tepkisi olduğu savunulmuştur. N. P. Ignatev'in isyanı sona erdirmek için aldığı başlıca önlem, köylerden Yahudi nüfusunu uzaklaştırmak olmuştur⁶⁹. Pogromistlerin zihin dünyasını 1871 Odessa pogromunun şekillendirdiği, 1881 ve sonraki pogromların patlak vermesinde her ne kadar siyasi ortam etki etmişse de devrim, ekonomi, yoksulluk ve dinsel kaygıların da etkisini ortaya çıkarmıştır⁷⁰.

Pogromları çıkaranlar, uygulayanlar ve müdahale etmeyen görevliler üzerinde açılan kovuşturma çok yüzeysel kalmıştır. Dahası suçlu olarak görülenler dahi hafif cezalar almıştır. Dönemin Rus İçişleri Bakanı N. P. Ignatiev Svyaschennaya Druzhina üyesi olarak, sadece pogromlardan sorumlu değil aynı zamanda III. Alekander'i Mayıs Kanunları'nı çıkarması konusunda ikna eden kişidir. Bu yasalarla Yahudiler Yerleşim Sınırı'nda hapis edilmiştir. İmparatorluk içerisinde yer alan eski Polonya topraklarına yığılan Yahudiler meslek, tarım ve ticaret ile ilgilenememiş, onların okul açma, seyahat etme hakları engellenmiştir. Yaşamsal haklarını kısıtladıkları Yahudilerden askerlik ve vergi hizmeti gibi ağır sorumluluklarının da ayrıca yerine getirilmesi istenmiştir⁷¹.

Son yıllarda, pogromlar üzerine çalışan çeşitli tarihçiler, pogromların hükümet politikasıyla pek ilgisi olmayan, daha çok Rus ve Ukraynalı köylülerin, işçilerin ve kasaba sakinlerinin sıkıntılarını çektikleri birçok sosyal, ekonomik, politik ve hatta dini nedenlerden dolayı ortaya çıktığını savunmaktadır. Yahudilere karşı uygulanan şiddet, sosyoekonomik ve politik değişimin travmasına uğrayan bir toplumun kendiliğinden oluşan tepkisi olup ve hükümet entrikalarının bir sonucu olmadığı görüşündedirler. Çarlık idarecileri, ilk Yahudi karşıtı düzensizlikleri ortadan kaldırmak için daha girişken önlemler almamakla suçlanabilir. Çünkü çoğu zaman yetkililer başlangıçta olayları hafife almış, hatta bazen pogromistlere sempati dahi duymuştur. Lakin yıllardır devam eden bu süreç, hükümet entrikalarının etkisi göz önüne alınırsa çarlık yöneticileri suç ortağı olarak suçlanabilir⁷². Yine de Yahudilerin vatandaş olarak haklarının kısıtlanması II. Alekander'in yetersiz reformları, her konumda eşitsizlik, toplum arasındaki farkların büyümesi Yahudilere karşı kalıcı bir düşmanlığa dönüşeceği için işaretiydi. Bu gelişmeleri Çarların göz ardı etmesi isyancılara

---

⁶⁹ Aronson, "Assimilation and Emigration," 27.

⁷⁰ Weinberg, "Visualizing Pogroms," 78.

⁷¹ Öke, *Siyonizm ve Filistin*, 37-38.

⁷² Weinberg, "Visualizing Pogroms," 71.

bir kademe taviz vermiş, haklı olduklarına inanılarak yaptıklarından dolayı cezalandırılmayacağı inancını yaygınlaştırmıştır⁷³.

1881 Balta pogromlarında saldırılar olacağı önceden haber alındığında Yahudiler güvenlikleri için Marshal of Nobility'e (Soyluların Generali) başvurmuştu. General "Yeminli görev yaptığını ve talimatlara birebir uyduğunu, kayınbirader-eniştesinin dahi infaz emri gelse hemen yapacağını, lakin sizin için bir şey yapamam" açıklamasıyla aslında durumu en belirgin şekliyle özetlemiştir. Bu tarz tutumlar yetkililerin pogrom dalgalarına karıştığı ve üst düzey yetkililerin isyanlarla bağlantısı olduğunu göstermiştir⁷⁴. Pogromların patlak vermesinden sonra, N. P. Ignatiev, "Pogromlar, olaylara karışan ezilmiş kitlelerin Yahudi sömürüsüne karşı vermiş olduğu tepkilerdir. Çözüm olarak Hristiyanlar ile Yahudiler arasında çatışmanın önlenmesi için Yahudiler, Yahudi olmayan komşularını sömürmekten vazgeçmek zorundadırlar" demiştir⁷⁵. III. Alexander ve İmparatorluğun Yahudilere karşı düşmanca duyguları olduğu ve bakanlarının Yahudi karşıtı olması şüphe duyulmaz bir gerçektir. III. Alexander'ın "Rabbimizi çarmıha geren Yahudilerdi ve onun kıymetli kanını döken yine Yahudilerdi" yönündeki en basit inancı Yahudilere bakış açısını tüm çıplaklığıyla ortaya koymuş olsa da pogromların kışkırtılmasında temel rol oynadığına dair kesin bir kanıt sayılmaz⁷⁶.

Diğer açıdan 1880'li yılların başında antisemitik eylemlerin patlak vermesinden sorumlu olan bazı yetkililerin de olduğu aşikârdır. S.M. Dubnow göre; "Rus nüfusun en düşük unsurları arasında bir uğursuz kışkırtma ve galeyan söz konusuydu. Yukarıdan görünmeyen devasa eller suçun işlenmesi için toplumu karıştırıyordu." St. Petersburg'dan gizemli görevliler Güney Rusya'nın büyük şehirlerinde ortaya çıkmıştı. II. Alexander suikastına tepki olarak düzenlenmiş olan Svyaschennaya Druzhina grubunun antisemitik propagandadaki rolü büyüktür. Svyaschennaya Druzhina, başlangıçta, devrimcilerin kendi yanlarına çekilmesi ve teröristlerin ortadan kaldırılması, İmparatorluk Ailesi'nin korunması ve karşı-devrimci propagandaların örgütlenmesi amacıyla ünlü aristokratlar tarafından tasarlanmış ve kurulmuştur⁷⁷. XIX. yüzyıl boyunca zaten kötü şartlarda yaşayan Yahudiler işleri 1881 kararnamele ile iyice zorlaşmıştır. Yerel pogromlar 1881'de başlamış, özellikle 1884'de kadar şiddetli bir

⁷³ Cassedy, "The Example of 'Razsvet'," 142-143.

⁷⁴ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 21.

⁷⁵ John D. Kler, " 'Popular Politics' and the Jewish Question in the Russian Empire, 1881-2," *Jewish Historical Studies* 33 (1992-1994): 178.

⁷⁶ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 22.

⁷⁷ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 23.

şekilde devam etmiştir. Bugün hala tartışılan pogromların nedeni ve nasıl ortaya çıktığı gerçeğidir. Köylüleri arasında dolanan “Yahudileri döv ve Rusya'yı kurtar” sloganı aslında her şeyi açıklar niteliktedir. İsyân tehlikesi hissedildiğinde polislerle sorulmuş ve endişelenmemeleri gerektiği cevabını alan Yahudiler, köylülerin saldırmaları, soygun ve tecavüz vakaları karşısında dehşete kapılmıştır. Polislerin sadece izlemekle yetindiği olayların üçüncü gününde ortaya çıkan görevliler, nadiren birini yakalamış ve sonrasında ise bunlara hafif cezalar verilmiřtir⁷⁸.

Svyaschennaya Druzhina'nın kurucuları arasında çarlık rejiminin en etkili bakanlarından Yahudi bir kadının kocası olan Witte da bulunuyordu. Örgütün kuruluğu, gizliliği ve gerici zihniyetini şöyle açıklamaktadır: “Ben Kiev’de iken II. Alexander suikastı yaşandı, ben duygularımı ve fikirlerimi General Fadeyev’e mektupla ilettilim. Bu mektupta hükümetin devrimcilere karşı güçsüz olduğunu ve çok küçük düşmanın çok büyük bir füze attığını, devrimcilere karşı devletin bütün imkânlarını arkasına alarak, devrimciler gibi gizli bir örgüt aracılığıyla mücadele yapılması gerektiğini savundum. Bakan beni Petersburg’a davet ederek yardım kamplarında Kont Shuvalov ile tanıştırdı. Burada alınan karar gereği İncil üzerine Svyaschennaya Druzhina örgütüne bağlılık yemini edildi. Kiev’e baş organizatör olarak atandım ve bana bazı sırlar verildi. Her üyenin beş kişilik grubu olacak ve kimsenin kimseden haberi olmayacaktı⁷⁹. Çarlık karşıtı isyancı gruplar için kurulan gizli örgütlenmelerin yapılmasından anlaşılacağı üzere örgüt üyeleri arasında gizlilik esastı ve devlet görevlileri bulunuyordu.

General P. I. Kutaisov göre “İsyânlar iyi organize edilmemiş, birbirinden uzak bölgelerde ve özellikle kırsal alanlarda ortaya çıkmıştır. Ruslar ve Yahudiler arasındaki asıl sorun Musa’nın dininden kaynaklanmıyordu, asil çatışma fitilini ateşleyen sebep ekonomik baskının ağırlığıydı”⁸⁰. Ayrıca pogromlar neredeyse Polonya ve Rus yönetimi altında olmayan, çok daha küçük ve uzak bölgelerde sınırlı kalmıştır. İkamet imkânı olmayan bu alanlar Ruslar tarafından işgal edildiğinde, Yahudiler de dâhil çeşitli gruplar yaşadığı yer olmuřtur⁸¹. Bununla birlikte birbirinden uzak ve ulaşım kolaylığı olan, özellikle demiryolları üzerinde bulunan yerleşim yerlerinde olayların patlak vermesi isyanlar için ipucu vermiştir. 1880-1881 yılında endüstriyel buhran, kıtlık, verimsiz mahsuller, kazançlı iş arayan insanlar ve işten atılan Ruslar gruplar halinde seyyar iş aramaktaydılar. Aç, susuz,

⁷⁸ Gartner, “The Great Jewish Migration,” 13.

⁷⁹ Simpson, “Svyaschonnaya Druzhina,” 23-24.

⁸⁰ Rogger, “Government, Jews, Peasants,” 171.

⁸¹ Wiese, “Spit Back with Bullets!,” 482.

perişan halde, dışlanmış ve ezilmişlik hissi içinde saldırgan zihin dünyasında kolektif olarak hareket edilmiştir. II. Aleksander döneminde gelişen Rus ekonomisinin sunduğu fırsatları iyi değerlendiren Yahudiler ise zenginleşmişlerdi. Rusya'da ekonomik çöküntünün sebeplerinden biri olarak görülen Yahudilere saldırmak için bahanelerde çoktan hazırlanmıştı. Kısa süreli ve demiryolları üzerindeki köylerde saldırı olması bu işsiz, başıboş ve saldırgan gençlerin buradan geçtiğini göstermektedir⁸².

Hükümet temsilcisi Ignatyev'in isteğiyle mağdurlara karşı çatışma ve sel baskını gibi durumlarda dahi maddi yardım yapma alışkanlığı olan Rus Devleti'nin pogrom mağduru Yahudilere karşı kayıtsız kalması Yahudilerin yok sayıldığını göstermiştir. Maddi yardım yanı sıra halkın gözünde pogrom uygulayıcılarının resmi olarak kınanması ve özellikle Çar maddi olarak destek verilseydi, Rusya için muazzam bir gösteri olabilirdi. Bu ihmallere ek olarak pogrom mağdurlarını rahatlatmak için halka açık konuşma yapılması dahi yasaklanmıştır⁸³. Bütün bu kayıtsızlık, Devletin olan bitenden haberdar olduğunu, sonuçlarını umursamadığını netleştirmiştir.

III. Alexander saltanatında Rus Ortodoks Kilisesi'nin başı ve Svyaschennaya Druzhina üyesi olan Pobedonostsev'in pogromları kışkırttığı düşünülmektedir. Yahudi gazeteci Alexander Zederbaum'a göre, "Pobedonostsev'in Rusya'daki Yahudilerin üçte birinin ölümü, üçte birinin zorunlu göçü, kalan üçte biri ise asimilasyonu için" bir planı vardı. Pobedonostsev'in tek amacı mevcut yönetimin devam etmesi ve kitleleri kontrol etmek için antisemitik şiddeti kışkırtmaktı. Pobedonostsev Yahudilerden nefret ediyordu ve Rusya'daki Yahudiliğin ortadan kaldırılması için çağrıda bulunuyordu. Hükümet aracılığıyla bunu yapamayacağı için Svyaschennaya Druzhina örgütü ile hükümet arasında merdiven vazifesi görüyordu⁸⁴. Çar'ın etrafındaki gerici çevrelerinde Çar'ı yanlış yönlendirdiği gerçeği göz önüne alınmalıdır. III. Alexander'ın otokratik kişiliği olduğundan çok fazla rehberliğe ihtiyaç duymuştur⁸⁵. Sonuç olarak Çar ve hükümetin 1880'li yılların başında yaşanan pogromların sorumluluğunu üstlenmiş olsa da Çar'ın bu şekilde pogromların tetikleyicisi olduğu sonucuna ulaşılması güçtür. Daha kesin

---

⁸² Aronson, "Assimilation and Emigration," 21.

⁸³ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 264.

⁸⁴ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 24.

⁸⁵ Gartner, "The Great Jewish Migration," 13.

olan ar, Svyaschennaya Druzhina üzerinden görevini kötüye kullanan idarecilerin karar ve tacizleri üzerinden sulanabilir⁸⁶.

---

⁸⁶ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 25.

Sonuç

Devletsiz millet olarak dünyanın farklı coğrafyalarında yaşadıkları ülkelerde kültürel olarak içe kapalı ve dindar yaşamından ödün vermeyen Yahudiler, Ruslar tarafından hiçbir zaman sevilmemiş ve benimsenmemiştir. Bu sebeple Ruslar her daim ülke dışında tuttıkları Yahudilerin Polonya Krallığı'nın parçalanması sonrasında bazı topraklarını ilhak ettiğinde sınırlarında karşı koyamayacağı büyük Yahudi kitlesi ile karşı karşıya kalmıştır. Ülke dışına çıkaramadığı Yahudileri asimile ederek toplum içinde eritmeye ve kimliklerini yok etmeye çalışmıştır. Çarlık Rusya'sında bütün farklı unsurlar Ruslaştırma ve milli devlet oluşturulması için yapılan zulüm ve baskılardan payını alırken zulüm pastasının en büyük dilimi Yahudilere düşmüştür. Çarların ve Rus halkının sevmediği Yahudiler her olayda hedef tahtası olarak algılanmış ve şiddete maruz kalmıştır. Siyasal temsil, eğitim hakkı, ekonomik haklar, yaşam alanı hakkı gibi her türlü sosyal yaşam haklarından mahrum bırakılmıştır. Yahudilerin kin ve nefrete maruz kalma sebepleri Hz. İsa'nın öldürülmesinde suçlu olmaları, dini ayinle ilgili olarak insan kanı akıttıkları iftirası, sihir ve büyü yaptıkları iddiası, askerlikten kaçmaları, sakal ve giyimlerindeki farklılıklar, kendi içlerinde kültürlerine aşırı bağlı olmaları ve Rus kültürüne uyum sağlamamaları olarak sıralanabilir. Bu sebeplerin hiç biri şiddet, işkence ve zulümle eşdeğer olan pogromların Yahudilere karşı uygulanmasında haklı gerekçe değildir.

Çar II. Alexander'ın 1881'de suikastla öldürülmesi, Yahudilerinde suçlular arasında gösterilmesiyle baskı ve zulümler pogrom/ katliam dalgasına dönüşmüştür. 15 Nisan 1881'de Yelizavetgrad'da başlayan pogromlar dalga dalga yayılarak binlerce Yahudi'yi etkilemiştir. Pogrom uygulanan yerlerde Yahudilerin ev ve işyerleri tahribata uğramış, arazileri ellerinden alınmış, sürgüne maruz kalmış, okulları ve dini merkezleri kapatılmış, yaşam alanları kısıtlanmıştır. Uygulanan her pogrom sürecinde yüzlerce Yahudi yaralanmış ya da öldürülmüştür. Pogromların dayanılmaz boyuta ulaşması ve devlet yetkililerin gerekli müdahalede bulunmaması üzerine tek çare olarak kitlesel göç yapılmıştır.

Araştırmacılar arasında tartışma konusu olan pogromların Çarların elinden çıkan ve yetkililerin desteklediği resmi devlet politikası mı olduğu yoksa halkın zihninde yer alan Yahudi öfkesinin patlaması sonucu mu olduğudur. Araştırmalar neticesinde devlet ve halk arasında kesin bir suçlu çıkarmanın güç olduğu yönündedir. Pogromların alt yapısını tarihi süreçte uyguladığı baskıcı ve zorba politikalar ile çarlık rejimi sağlamıştır. Lakin yukarıda sayılan sebeplerden ötürü Rus halkının bilinçaltında zaten bir

Yahudi dūřmanlıęı mevcuttur. XIX. yūzyıl arlık Rusya'sı için sancılı bir dōnemdir; yoksulluk, siyasi kargaşa, demokrasi ve temsil talepleri doğrultusunda arlara karşı ōfke ve protestolar artmıştır. 1881'de ar II. Alexander suikastı III. Alexander için kendisine yōnelen şimşekleri Yahudiler ūzerine yōnlendirme fırsatı sağlamıştır. Yahudilerin yaşamsal haklarının kısıtlanması pogromların uygulanması için tarihi fırsat olmuştur.

Ūst dūzet yetkililerin ve askerlerin kendi aralarında gizlice kurduęu Svyaschennaya Druzhina gibi ōrgūtlerin pogromlarda parmaęı olduęu kayıtlara geçmiřtir. Bu ōrgūtūn bizzat ar tarafından kurulduęu, yōnetildięi ya da haberi olduęuna dair bir kayıt tespit edilememiřtir. Őldūrūlen ar'ın intikamını almak ve devrimcileri bastırmak için gizli kurulmuř ōrgūtūn sinsi faaliyetlerinden bizzat ar suçlanamaz. Lakin Rus Yahudilerine yapılan katliamlar gōzler ōnūne serilmesine raęmen bu katliamları halkın Yahudilere karřı yıllardır sūregelen ōfkelerinin patlaması olarak yorumlaması, olayların basite alması, gerekli ōnlemlerin almaması ve sessiz kalması ar'ın bu gūnahlarda payını arttırmaktadır. Olaylara karıřan devlet ve askeri gōrevlilerin suları gizlenmiř, yūzeyssel yargılamadan sonra cezasız veya çok basit cezalarla ūstleri kapatılmıřtır. Yapılacak olan baskın ve zulūmler ōnceden bōlge ileri gelenlerine, zengin, soylu ve saygın kiřilere haber verilerek planlanmıřtır. Yahudiler gōrevlilerden yardım istedięinde, karřılařtıkları tutum olayları basite alarak gerekli tedbirlerin alındıęı sōylenerek ilk gūnden isyanın bastırılması yoluna gidilmemiřtir. Gōrevlilerin ihmalkār davranıřları ve zulmū gōrmezden gelmeleri pogromcuları cesaretlendirmiřtir.

Tarih boyunca dūnyanın her yerinde devlet içerisinde baskın olan ulus, dięer/ ōteki uluslara baskı ve zulūm uyguladıęı bir gerçektir. Halkların arasındaki siyasi olaylar, dini çatıřmalar, kūltūrel farklılıklar, rejimsel ayak oyunları, ekonomik bozulmalar ve yoksulluklar bu çatıřma ortamını kōrūklemiřtir. Yahudiler bu ark içinde Rusların hedef tahtası konumunda sūrekli olarak gūnah keçisi sayılmıř ve zulme uęramıřtır. Siyasi ortamın da elveriřli olmasından Yahudiler, Ruslar tarafından pogroma maruz kalmıřtır. Halkın ōfkesi ve kini ile devletin sessizlięi ve kısmen desteęiyle yařanmıř olaylarda pogrom gūnahını herhangi bir tarafa deęil de, XIX. yūzyılda Rus tarihine mal etmek daha makul gibi gōrūnmektedir. Resmi devlet politikası dıřında halk tabanından bařlayan isyan sonucu yařanmıř olaylar kesin suçlu bulmanın zorluęu içinde Rus tarihinde kara bir leke olarak kayıtlara geçmiřtir.

Kaynakça

- Akdes, Nimet Kurat. *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.
- Arad, Yitzhak. *The Holocaust in the Soviet Union*. ABD: University of Nebraska Press, 2009.
- Aronson, I. Michael. "Geographical and Socioeconomic Factors in the 1881 Anti-Jewish Pogroms in Russia." *The Russian Review* 39, no. 1 (1980): 18-31.
- Aronson, I. Michael. "The Attitudes of Russian Officials in the 1880s Toward Jewish Assimilation and Emigration." *Slavic Review* 34, no. 1 (March, 1975): 1-18.
- Aronson, I. Michael. *Troubled Waters. The Origins of the Anti-Jewish Pogroms in Russia*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1990.
- Berk, Stephen M.. *Year of Crisis, Year of Hope: Russian Jewry and the Pogroms of 1881-1882*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 1985.
- Cassedy, Steven. "Russian-Jewish Intellectuals Confront the Pogroms of 1881: The Example of 'Razsvet'." *The Jewish Quarterly Review* 84, no. 2/3 (October 1993-January 1994): 129-152.
- Dekel-Chen, Jonathan, David Gaunt, Natan M. Meir, Israel Bartal, ed. *Anti-Jewish Violence: Rethinking the Pogrom in East European History*. Bloomington: Indiana University Press, 2011.
- Dubnow, Simon. *History of the Jews in Russia and Poland, From the Beginning until the Death of Alexander I (1825)*. Vol. I. Trans. I. Friedlaender. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1916.
- Dubnow, Simon. *History of the Jews in Russia and Poland, From the Death of Alexander I. until the Death of Alexander III. (1825-1894)*. Vol. II, Trans. I. Friedlaender. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1916.
- Edelman, Josph. "The Centenary of Jewish Immigration to the United States: 1881-1981." *Judaism* 32, no. 2 (Spring 1983): 215-29.
- Gartner, Lloyd P. "The Great Jewish Migration 1881-1914: Myths And Realities." *Shofar* 4, no. 2 (Winter, 1986): 12-21.
- Horowitz, Brian. *Russian Idea Jewish Presence: Essays on Russian-Jewish Intellectual Life*. Boston: Academic Studies Press, 2013.
- Kalik, Judith. *Movable Inn: The Rural Jewish Population of Minsk Guberniya in 1793-1914*. Berlin: De Gruyter, 2018.
- Klier, John D.. " 'Popular Politics' and the Jewish Question in the Russian Empire, 1881-2." *Jewish Historical Studies* 33, (1992-1994): 175-185.
- Klier, John D.. "The Ambiguous Legal Status of Russian Jewry in the Reign of Catherine II." *Slavic Review* 35, no. 3 (September, 1976): 504-517.
- Klier, John D.. "The Pogrom Paradigm in Russian History, Pogroms." *Anti-Jewish Violence in Modern Russian History*, ed. John D. Klier ve Shlomo Lambroza, 13-38. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Klier, John D.. *Imperial Russia's Jewish Question, 1855-188*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Klier, John D.. *Russians, Jews, and the Pogroms of 1881-1882*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Löwe, Heinz-Dietrich. "Pogroms in Russia: Explanations, Comparisons, Suggestions." *Jewish Social Studies*, New Series 11, no. 1 (Autumn, 2004): 16-24.
- Michael Stanislawski. *Tsar Nicholas I and the Jews: The Transformation of Jewish Society in Russia, 1825-1855*. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1983.
- Öke, Mim Kemal. *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1881-1923)*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.
- Pogroms: Anti-Jewish Violence in Modern Russian History*. John D. Klier, Shlomo Lambroza ed., Cambridge-New York: Cambridge University Press, 1992.

Pritsak, Omeljan. "The Pogroms of 1881." *Harvard Ukrainian Studies* 11, no. 1/2 (June 1987): 8-43.

Rogger, Hans. "Government, Jews, Peasants, and Land in Post-Emancipation Russia: Two Specters: Peasant Violence and Jewish Exploitation." *Cahiers du Monde Russe et Soviétique* 17, no. 2-3 (1976): 171-211.

Rogger, Hans. *Jewish Policies and Right Wing Politics in Imperial Russia*. Berkeley-California: Stanford University Press: 1985.

Simpson, Mark S.. "The 'Svyaschennaya Druzhina' and Jewish Persecution in Tsarist Russia," *New Zealand Slavonic Journal*, no. 2 (1978): 17-26.

Spitzer, Yannay. "Pogroms Networks and Migration: The Jewish Migration from the Russian Empire to the United States 1881-1914." *Brown University*, (29 May 2015): [url:https://yannayspitzer.files.wordpress.com/2014/11/spitzer_pogromsnetworksmigration_150529.pdf](https://yannayspitzer.files.wordpress.com/2014/11/spitzer_pogromsnetworksmigration_150529.pdf), erişim:21.01.2019.

Weeks, Theodor R., "Russians, Jews, and Poles: Russification and antisemitism 1881-1914." *Quest. Issues in Contemporary Jewish History*, no. 3 (July, 2012) url: www.quest-cdejournal.it/focus.php?issue=3&id=308, erişim: 09.12.2018.

Weinberg, Robert. "Visualizing Pogroms in Russian History." *Jewish History* 12, no. 2 (Fall, 1998): 71-92.

Wiese, Stefan. "'Spit Back with Bullets!' Emotions in Russia's Jewish Pogroms, 1881-1905." *Geschichte und Gesellschaft* 39, h. 4 (Oktober-Dezember, 2013): 472-501.